

Cacaogeheim aan de Zaan

'Vertelsel over het dorp Wormer'

Fred Sanders

Fred Sanders (Utrecht 1956) woont sinds 1995 in Wormer en is actief bij de Zaanstreek betrokken als gemeenteraadslid in Wormerland en bestuurlijk vrijwilliger bij de stichting De Poelboerderij. Naast stedenbouwer is hij een groot natuurliefhebber en buitenmens. In het Wormerveld heeft hij het eiland 'Klein Terschelling' aan de Koksloot. Zijn belangstelling voor de Zaanstreek en de verhalen die daarover verteld worden hebben hem tot het schrijven gebracht.

Copyright © 2021 Fred Sanders
ISBN: 9789464353716

Ontwerp van de omslag: Irina Chepik
Schilderij van 'Chocolade bereiding'.

Van Fred Sanders verschenen eerder:

* Jeugdroman '*Lijk in het Trilveen*' (2020)

ISBN: 9789464053791

* '*Zaans Uitzicht*' met Ed Pielkenrood 4 delen (2001-2005).

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de schrijver.

1. Het Geheim

Emo kijkt om zich heen over de graanvelden en de bosranden waarlangs hij deze ochtend loopt. Vannacht heeft hij in het kleine klooster van Houthem 10 kilometer ten oosten van Maastricht geslapen. De abt heeft hem over de oprichter Gerlach van Heinsberg verteld. Steeds meer pelgrims komen om zijn graf te bezoeken. Op bedevaart over Aken naar Frankrijk gaan ze bij de kluizenaars cel van deze Gerlach in gebed. Maar hij heeft Houthem wandelend achter zich gelaten. Hij is onderweg naar Maastricht en over het bospad loopt het goed door. Voor het avondeten moet Tongeren in België haalbaar zijn. Bijna twee weken is hij nu onderweg. Op 9 november is hij vertrokken, 'reliquit anno MCCXI' prevelt hij in zijn Kerklatin, in het jaar 1211. Het moet lukken om Rome over 10 weken in januari te bereiken. Het is een zware missie waar hij als pastoor van het Groningse Huizinga aan begonnen is. De route brengt hem van klooster naar klooster zodat hij elke dag veilig onder medebroeders kan overnachten. Zo volgt hij stukken van verschillende bedevaartrouten om veilig in Rome aan te komen. Hier in de Lage Landen loopt hij 50 en soms 60 kilometer op een dag omdat het terrein nog mooi vlak is. Over een paar weken gaat hij bij Avrieux de Alpen over. Wat zal het daar koud zijn. Hij wil daar in het klooster de kerstmis bijwonen, omdat zijn vrienden uit Engeland daar werken. Alweer 20 jaar geleden in 1190 leerde hij ze in Oxford kennen. Samen met zijn broer Addo toen zij daar studeerden. Ondanks dat zijn ouders van lage adel zijn hebben ze hun studie betaald. Daarna heeft hij nog in Parijs gestudeerd, maar al gauw wilde hij terug naar Groningen onder de mensen zijn die hij kent.

Nu is hij onderweg naar Rome wel 2000 kilometer naar het zuiden. Dat dit nodig is maakt hem kwaad. De Bisschop van Münster geeft vooral rijke boeren toestemming om naast hun kerkjes op het boerenerf een klooster te bouwen. De ene bouwt een nog mooier klooster dan de ander en ze betalen de bisschop daarvoor enorme bedragen. Emo's neef een arme boer, wil ook een klooster bij zijn kerkje bouwen. Hij wil niet alleen adellijke zonen maar ook arme burgers en daklozen als monnik toelaten. Aan Emo heeft hij gevraagd daar abt te worden. Maar elk jaar wordt zijn verzoek afgewezen. Dat is vervelend want de bouw van het klooster is al begonnen. In de laatste brief van de bisschop schreef deze, 'vraag het maar aan de Paus'. Daarom is Emo nu onderweg naar Rome. Hij zal audiëntie vragen en de Paus vertellen dat ook arme mensen monnik willen worden. Hij heeft de brief van de bisschop als bewijs bij zich. Het is een hele onderneming dat wel. Al met al zal hij naar Rome bijna twee maanden onderweg zijn. Hij zal vast niet meteen door de Paus ontvangen worden. Hij rekt erop een paar weken in Rome te moeten doorbrengen. De terugreis verwacht hij sneller te doen. Dan is het voorjaar en kan hij bij Milaan naar het noorden dwars de hoge Alpen doorsteken. Eenmaal in Zürich kan hij verder de Rijn volgen en dan gaat elke stap naar beneden. Dan is hij voor de zomer weer thuis en hopelijk met goed bericht.

Gisteravond in het klooster van Houthem had hij een verrassende ontmoeting. Tijdens de maaltijd zat Broeder Theodoricus tegenover hem. Ook tijdens het avondgebed, de vespers, hadden ze naast elkaar gezeten. In de kloosterzaal waren ze daarna onder het genot van het lokale bier in gesprek geraakt. Emo dacht dat hij fanatiek was, maar Broeder

Theodoricus versloeg hem duidelijk van alle kanten. Hij vertelde onderweg te zijn vanuit Afrika naar de Abdij van Egmond in de Lage Landen. Al maanden was hij onderweg en nog was hij niet moe. Onder zijn arm droeg hij een kistje in doeken gewikkeld. Nooit liet hij het kistje onbewaakt dat was wel duidelijk. Je kon zien aan de vorm van het pakketje dat er een kistje in de vorm van een schrijn in zat. Het pakketje was duidelijk een doosje met een deksel als een dak van een huis erop. Elke toespeling werd door Broeder Theodoricus slim ontweken. Er moest wel iets belangrijks in het kistje zitten. Emo was natuurlijk helemaal niet nieuwsgierig geworden, bedacht hij met een glimlach. Hij had die Theodoricus gisteravond gemeen zitten pesten. 'Het lijkt wel een doosje onder je arm' had hij gezegd. Theodoricus had geschrokken gereageerd en het doosje gauw onder de tafel op zijn schoot gezet. Emo moest erom lachen en hij had het plagen nog niet gestopt. 'Het lijkt wel een kleine schrijn' had hij gezegd. Broeder Theodoricus keek meteen zo angstig dat hij wit om de neus wegtrok. Zoveel succes had Emo zelden met z'n pesterijen. Daardoor kon hij het niet laten door te gaan. 'Moet je deze schrijn dan naar Egmond brengen' had hij gevraagd. Waarop Theodoricus helemaal begon te trillen. Het was komisch om het aan te zien. 'Wat zit er dan in je doosje', had Emo met extra nadruk toen gezegd. 'Als je straks gaat wassen kan ik er wel op passen', had hij nog gemurmeld. Broeder Theodoricus zijn ogen gingen daarbij wild heen en weer, de arme man. Maar na het bier toen ze op de slaapzaal hun bed hadden opgezocht, had hij Emo aangekeken. 'Als je op m'n kistje wil passen als ik me was vind ik dat erg fijn, ik zal je straks vertellen met welk geheim ik op pad ben', had hij gezegd. Emo was helemaal van zijn stuk en met het kistje in de

doek op zijn schoot had hij stil afgewacht tot Broeder Theodoricus terug was van zijn wasbeurt. Met een respectvolle houding had hij hem het kistje teruggegeven en was op zijn beurt gaan wassen. Als in alle kloosters was het waswater koud en dus was hij er snel klaar mee.

Toen hij terugkwam zat Theodoricus op zijn bed te wachten op de plek waar hij hem had achtergelaten. Hij keek anders meer open en geïnteresseerd. 'Als jij me jouw verhaal vertelt dan vertel ik het mijne', had hij gezegd. En zo zaten ze een half uurtje later in een lege eetzaal met het kistje op tafel elkaar aan te kijken. 'Ik zal beginnen', had Emo gezegd. Van begin tot het eind had hij zijn verhaal verteld. Hoe hij uit Groningen was vertrokken en dat hij naar Rome nog zo een eind moest lopen. Dat hij al veel gereisd had om in Oxford en Parijs te studeren. Dat er in Groningen veel katholieke kerken waren dankzij de zendeling Bonifatius uit Engeland. Dat Bonifatius na zijn zendelingswerk Bisschop in Münster was geworden waardoor alle kerken in Groningen onder de kerkelijke regio van Münster vielen. Dat de huidige bisschop veeleisend was en dat hij veel financiële bijdrage van de kleine pastorieën verlangde. Dat hij zijn neef steunde om een klooster voor de armen te bouwen en dat hij een verzoek van het klooster in de stad Groningen om abt te worden daarvoor had afgeslagen. Dat allemaal vertelde Emo aan Theodoricus en hij ratelde maar door. Dat Bonifatius op latere leeftijd tijdens een bezoek aan zijn parochies door de Friezen in Dokkum was vermoord hield hij wijselijk voor zich. Desondanks kon Emo aan zichzelf merken dat hij al te veel dagen alleen onderweg was. Hij miste blijkbaar het contact met anderen en een goed gesprek.

Theodoricus keek Emo vervolgens lang stilzwijgend aan en zei plotseling, 'In Rome hebben ze weinig tijd voor bezoekers, ik kom er net vandaan'. Toen begon Broeder Theodoricus te vertellen. 'Broeder ben ik bij de Orde van Sint Jan' begon zijn verhaal. 'Zoals je vast weet zijn we als orde actief in het verzorgen van ouderen en zieken' vertelde Theodoricus. Emo kon zien dat zijn ogen gingen stralen nu hij over zijn orde kon spreken. 'Als orde bestaan we bijna 200 jaar sinds we ons eerste hospitaal in Jeruzalem voor de pelgrims en kruisvaarders hebben gebouwd' vertelde hij verder. 'Er komen steeds meer kruisvaarders naar Jeruzalem en vaak zijn ze verzwakt of ziek. Want het is een lange reis van Frankrijk en Engeland helemaal naar Jeruzalem. De pelgrims komen om het graf van Jezus te bezoeken. De kruisvaarders willen het graf tegen de Arabieren beschermen. Onderweg wordt dus ook gevochten en daar vallen slachtoffers bij. Ik ben er trots op dat we al deze pelgrims en kruisvaarders in ons ziekenhuis in Jeruzalem kunnen opvangen.' Theodoricus keek Emo verstild aan om zijn betrokkenheid bij het werk van zijn orde te benadrukken. 'Sinds een aantal jaren krijgen we steeds meer schenkingen om ons werk ook langs andere bedevaartsrouten in de wereld uit te voeren' vervolgt Theodoricus. 'Dat komt omdat we nu sinds 100 jaar een ridderorde zijn geworden. Paus Paschalis de Tweede heeft ons die status gegeven, waardoor we nu ridders en geestelijken binnen onze Orde kennen. We hebben nu meerdere ziekenhuizen en die staan niet meer allemaal in Jeruzalem, ook in Europa en in Azië. Overal in de wereld ontstaan namelijk bedevaartspaden en langs die paden geven we onze ziekenzorg. Veel pelgrims zijn al ziek als ze vertrekken. Ze gaan op pad naar een heilige plek in de hoop dat ze het wonder van genezing krijgen. Dat wonder krijgt helaas niet

iedereen. Daarom bouwen we steeds meer ziekenhuizen en sinds kort ook in Afrika waar ik nu vandaan kom.'

'Je komt helemaal uit Afrika' had Emo verbaasd gezegd, 'daar is mijn reis uit mijn dorp in de Lage Landen niets bij.' Theodoricus knikte, 'terug uit Jeruzalem ben ik over Egypte naar Rome gereisd. In Egypte heb ik ons eerste ziekenhuis in Afrika bezocht. Daar heb ik dit kistje van een Afrikaan gekregen. Hij kwam van de oostkust van Afrika om met de Egyptenaren handel te drijven. Maar hij werd ziek en heeft mij op zijn ziekenhuisbed dit kistje met waardevolle inhoud gegeven. Hij heeft me gezegd dat er zaden in zitten die in vruchtbare grond aan de kust geplant moeten worden. Daarom ben ik naar jouw land onderweg. De zaden zitten in een kostbaar kistje dus ze moeten wel heel bijzonder zijn' had Theodoricus gezegd. 'Waar ga je dan helemaal heen' had Emo gevraagd. 'Naar Egmond in jouw land in de Lage Landen ga ik' fluisterde Theodoricus hem toe. 'In Egmond is een nieuw klooster gebouwd met een bijzondere kweektuin. Dat moet de ideale plaats zijn om het zaad uit dit kistje te vermeerderen. Ik weet niet wat voor een plant eruit kan groeien. De man uit Afrika heeft me gezegd dat je van de zaden een fijn bruin poeder kan maken. Waarvan je een geneeskrachtige drank kan maken. Hij heeft het recept in het kistje bij de zaden gedaan. Hij deed heel geheimzinnig over de herkomst van de plant. Met veel geduld heb ik hem aangehoord. Hij werd steeds zeker en toen ineens op een middag vertelde hij me dat de zaden van ver over het water kwamen. Mannen met een bronzen huid hadden zijn dorp bezocht. Ze kwamen met schepen over het water van waar je het land aan de andere kant niet kan zien en de zon ondergaat. Deze mannen waren een jaar de gasten van zijn stam geweest.

Hun schepen moesten gerepareerd worden en ze hadden eten nodig voor de terugtocht. Als dank gaven ze de zaden van deze plant werd hem gezegd. Ze noemden de plant cacao. Dat allemaal heeft hij mij verteld. Ik heb in Rome nagedacht wat ik met de zaden en het recept zou doen. Ik heb goede hoop dat de nieuwe abdij in Egmond het kistje in ontvangst kan nemen. Natuurlijk weet ik niet of de zaden daar in de Lage Landen kunnen groeien. Maar ik heb gehoord dat ze daar veel van planten weten. Daar naartoe ben ik onderweg.'

Emo keek broeder Theodoricus aan. 'Dat is en hele reis voor een paar zaden' had hij gezegd. 'Weet je zeker dat deze zaden daarvoor de moeite waard zijn.' Terwijl hij zijn vraag uitsprak had Emo er al spijt van. In de ogen van Broeder Theodoricus zag hij meteen een energiek vuur van fanatisme oplaaien. 'We hebben steeds meer en nieuwe geneeskrachtige kruiden nodig' hoorde hij Theodoricus zeggen. 'Hoe meer de mensen in onze wereld van de ene naar de andere plek reizen, hoe meer ziekten zij verspreiden. Wij van de Orde van Sint Jan bouwen niet alleen ziekenhuizen. We willen ook alle ziekten uit de wereld genezen. Dit zaad kan misschien het medicijn voor nu nog ongeneeslijke ziekten worden. Ze hebben daar een waardevolle bibliotheek. Ik ga vragen of ze me verder kunnen helpen. Op 25 juni wordt daar de feestdag van de heilige Adelbert gevierd, daar wil ik bij zijn. Ze bewaren zijn beenderen in het klooster onder het altaar als relikwie. Ook is er een heilige put met geneeskrachtig water. Steeds meer pelgrims komen naar Egmond toe. Elk jaar is er hoop op een nieuw wonder. Ook daarom ga ik de abdij in Egmond bezoeken.' Emo zag dat Theodoricus even naar lucht moest happen. Als een waterval was hij aan het woord geweest. Emo

verbaasde zich over de gedrevenheid van Broeder Theodoricus. Hij voelde zichzelf maar een kleine jongen in zijn aanwezigheid. Hij gaat naar Rome om een klooster te mogen openen dat al in aanbouw is. Dat is veel minder belangrijk dan het werk van deze Broeder Theodoricus, die mensen wil genezen en ziekenhuizen bouwen overal in de wereld. In Rome is Emo waarschijnlijk helemaal niet welkom. Niemand daar die weet dat hij onderweg is. Slechts de afwijzingsbrief van de Bisschop van Münster heeft hij bij zich. Neem dan deze Broeder Theodoricus van de Orde van Sint Jan die overal contacten heeft en langs ziekenhuizen en kloosters door de wereld trekt. Voor hem gaan de deuren in Rome vast open. Dat zal voor Emo veel moeilijker zijn, bedacht hij zich.

Hij had Theodoricus aangekeken en bedremmeld gezegd, 'een aantal keren ben ik in Egmond geweest, onderweg naar de haven van Katwijk. Vandaar maakte ik de oversteek naar Oxford in Engeland om daar aan de universiteit te studeren. Ook Willibrord en Bonifatius uit Ierland en Engeland kwamen daar aan land. Zij zijn onze voorbeelden in de kerken en kloosters van het Groningse land waar ik vandaan kom. Ik wilde op de heen- en terugreis de Abdij van Egmond bezoeken want daar voel je al gauw welkom' en Emo had er blij bij gekeken, denkend aan de mooie herinneringen die bij hem boven kwamen. 'Het huidige hoofd van de abdij Abt Lubbert de Eerste is ook een vriendelijke man. Je mag mijn naam noemen dan zal hij zeker je verhaal aanhoren en je helpen waar hij kan' had Emo aan zijn verhaal toegevoegd. Theodoricus had dankbaar gekeken. 'Het is fijn om na maanden lopen welkom ontvangen te worden, ik zal daar zeker gebruik van maken' had hij gezegd. 'Zo kan ik jou misschien ook helpen' had

Theodoricus gezegd. 'Ik ken in Rome Broeder Savelli die een paar jaar geleden kardinaal is geworden. Hij is de persoonlijk assistent van de huidige Paus en er wordt beweerd dat hij deze zal opvolgen. Vanuit mijn Orde kennen we hem omdat hij erg betrokken is bij de kruistochten om Jeruzalem te beschermen. Ik kan een aanbevelingsbrief voor je schrijven dat deze kardinaal je ontvangt. Meer kan ik niet doen. Dan wordt je verzoek in ieder geval aangehoord. Anders is de kans dat ze in Rome tijd voor je hebben nihil.' Emo en Theodoricus hadden elkaar vervolgens positief aangekeken. 'Zo kunnen we elkaar helpen' had Emo gezegd, 'het kan geen toeval meer zijn dat wij elkaar hier hebben ontmoet.' Waarop Theodoricus pen en papier had gepakt en met mooie krullen een korte brief aan Kardinaal Savelli had geschreven. Ze hadden vervolgens afscheid genomen om zich voor het avondgebed klaar te maken. Daarna was Emo meteen naar bed gegaan want in het klooster is het vroeg opstaan. Vroeg in de ochtend was er alweer het ochtendgebed. Samen met de monniken en de andere pelgrims had hij aan de Latijnse mis meegedaan. Theodoricus had hij niet meer gezien die was zeker al vertrokken.

Met de brief van Theodoricus op zak loopt Emo nu uiteindelijk naar Maastricht en straks naar Tongeren om te overnachten. Hij is dankbaar voor zijn verblijf in het klooster van Houthem. Hij heeft er weer zin in om naar Rome te gaan. Zijn rugzak voelt ineens lichter en hij kijkt meer om zich heen. Het landschap is hier mooi en gelukkig nog vlak. Overal ziet hij de witte gloed van de mergel hier in de heuvels. Het landschap lijkt op de kust van Engeland maar dan zonder water. Zijn reis zal hem door België en Frankrijk naar Rome brengen. Over een

paar weken gaat hij de Alpen over dat zal zwaarder zijn dan zijn wandeling hier. Maar met deze brief op zak kan hij ook de Alpen aan. Hij is op weg naar Rome en zal die kardinaal gaan overtuigen dat er een klein klooster voor de armen naast de boerderij van zijn broer mag komen. Hij zal daar abt worden en de mensen in het noorden gaan helpen. Er is veel armoede onder de arbeiders. Hij wil helpen die situatie te verbeteren.

Praalgraf van de heiligverklearde kluizenaar Gerlach in Houthem in de provincie Zuid-Limburg.

2. Kerkepad

Gejaagd kruipt Broeder Theodoricus uit de oude boot die hij aan de zuidzijde van deze winderige plas een uur geleden heeft gestolen. Hij voelt zich opgejaagd en kijkt nog even achterom over de donkere plas. Het is schemerig want het is al laat. De hele dag is hij al onderweg, het wordt tijd dat hij een slaapplaats vindt. Vanochtend vertrok hij uit de kleine pastorie van Oostzaan. Maanden is hij al onderweg en nog is hij niet bij de Abdij van Egmond aangekomen. Als hij van tevoren had geweten dat de wegen hier zo slecht waren en het gebied zo dunbevolkt, dan had hij zich beter voorbereid. Nu moet hij zich zien te redden, maar de situatie is beklemmend. Vanuit Oostzaan is hij vanochtend over de zeedijk naar Oost-Zaandam gelopen. Bij de dam in de kreek die ze hier de Zaan noemen, heeft hij de weg gevraagd. Hij had aan aantal mensen daar de weg gevraagd maar kreeg weinig reactie. Misschien schrokken ze van zijn bruine kleding want hij heeft al dagen niemand meer in een habijt gezien. Of ze waren te druk om tijd voor hem te nemen. Tot zijn verbazing sprak ook niemand Latijn. Uiteindelijk had een oude man naar het noorden gewezen, lang de Zaan. Vervolgens had hij gezien dat aan beide zijden van deze kreek een pad liep. Onduidelijk was of hij nu het ene pad aan de oostkant of het pad aan de westkant moest nemen. Terwijl hij daar over nadacht had hij het zware werk van de mensen aan de Overtoom bekeken. In de Zaan lag een dam met daar overheen houten balken waarover de scheepjes werden getrokken. Het waren kleine vrachtscheepjes die ze over de dam trokken, gevuld met groente, veel kool, vis en gevogelte. Richting Amsterdam gingen de volle scheepjes en de lege schepen terug. Ze hadden wel tien man nodig om zo

een gevuld scheepje uit het water over de balken naar de andere kant te trekken. Daar moest natuurlijk voor betaald worden. Ook de naastgelegen kroeg verdiende daar duidelijk goed aan. Bezweet zag hij de mannen hun zojuist verdiende geld voor bier omwisselen. Zelf had Theodoricus ook een kruik bier gekocht om zijn dorst te lessen. Water wist hij kon je nergens drinken. Overal heersten ziekten en vaak kwam dat omdat het afval in de steden gewoon in het water werd gegooid. Maar bier werd gebrouwen en daarbij ook gezuiverd. Dat kon je prima drinken.

Hij had zich het bier goed laten smaken en was daarna verder gegaan richting Egmond. Daarbij had hij voor het pad aan de oostzijde gekozen en daar had hij nu spijt van. Het eerste half uur lopen stonden er nog huizen langs de weg. Links was het water waar bootjes lagen en schuurtjes stonden en rechts stonden de huizen. Maar hoe noordelijker hij kwam hoe minder bebouwing er was. Op het water zag hij wel een paar vissersbootjes en in de weilanden hier en daar een kleine boerderij. Steeds meer kwam hij in verlaten moerasland terecht. Hij had beter voor de westkant van de Zaan kunnen kiezen om naar het noorden te lopen. Daar zag hij nu meer bebouwing en bedrijven aan de waterkant. Net toen hij er over nadacht om terug te keren, zag hij drie mannen op enige afstand achter hem aanlopen. Eerst dacht hij dat hij het zich verbeelde. De mannen waren misschien gewoon onderweg naar een boerderij om te werken, of hadden hier aan de waterkant hun vissersboot liggen. Toen hij als test even stilhield merkte hij dat de mannen ook stilhielden. Dat bevestigde dat ze hem achtervolgden. Ze hadden natuurlijk zijn goed gevulde rugzak gezien. Mogelijk was het in de kroeg